

بررسی وضعیت استرس شغلی و عوامل استرس‌زای مرتبط با کار بین کارکنان شاغل در زندان

روح اله اکبری^۱، جعفر اکبری^{۲*}، فرهاد فراستی^۳، ندا امیری^۴، بهزاد مهکی^۵

۱. مجتمع حرفه آموزی و کار درمانی دالاب، سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی استان ایلام
۲. گروه بهداشت حرفه‌ای، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان
۳. عضو هیأت علمی گروه بهداشت حرفه‌ای، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی ایلام
۴. گروه روانشناسی، دانشگاه پیام نور ایلام، واحد ایوان، ایلام
۵. عضو هیأت علمی گروه آمار زیستی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۰۸/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۴/۰۴

چکیده

مقدمه: یکی از محیط‌هایی که در آن همیشه امکان مواجهه با استرس شغلی و منابع مختلف استرس وجود دارد زندان است. مواجهه با استرس شغلی، باعث اثرات زیان‌آوری روی سلامت جسمی، روانی افراد و بهره‌وری سازمان می‌گردد. لذا این مطالعه به منظور بررسی استرس شغلی در بین کارکنان زندان و شناسایی استرسورهای مرتبط با کار انجام گردید.

روش بررسی: این مطالعه توصیفی-تحلیلی به صورت مقطعی بر روی ۱۷۷ نفر از کارکنان سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی استان ایلام که با استفاده از نمونه‌گیری سرشماری انتخاب شدند، انجام شد. به منظور بررسی استرس شغلی و فاکتورهای موثر بر آن از پرسشنامه استرس شغلی HSE استفاده شد. در نهایت داده‌های به دست آمده با استفاده از ویرایش ۲۰ نرم‌افزار SPSS تحلیل شده است.

یافته‌ها: در بین زندان‌های مختلف، میزان استرس شغلی در کانون اصلاح و تربیت از بقیه زندان‌های دیگر بیشتر بود. همچنین استرسورهای مربوط به کار در بین کارکنان این زندان بیشتر بود. برحسب درجه استرس شغلی، مشاغل دارای استرس به ترتیب از بیشترین به کمترین شامل بهداشت و درمان، یگان حفاظت، اداری، مددکار اجتماعی و مراقب بود. از بین استرسورها، حیطه کنترل با شغل و نوع زندان، حمایت همکار با جنس، ارتباط با جنس و نوع زندان، نقش با سن، سابقه کار، شاخص توده بدنی و شغل رابطه معناداری داشتند ($P \leq 0.05$).

نتیجه‌گیری: در بین کارکنان زندان، نوع فرایند کاری و محیط‌های شغلی مختلف روی استرس شغلی تاثیر گذار بود ولی مشخصات فردی روی استرس شغلی اثری نداشت.

کلید واژه‌ها: استرس شغلی، عوامل استرس‌زا، کارکنان زندان

* نویسنده مسئول: آدرس پستی: گروه مهندسی بهداشت حرفه‌ای، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، تلفن: ۰۹۱۸۹۴۲۴۳۹۰

پست الکترونیکی: akbari_jafar@hlth.mui.ac.ir

مقدمه

زندان یکی از اجزاء مهم نظام عدالت کیفری می‌باشد که شرایط کار در آن امکان مواجهه با منابع مختلف استرس و محدودیت‌های سخت که مختص به محیط زندان هستند، را فراهم می‌کند. این موارد شامل محیط کار اجباری بسته، نیاز به اعمال خشونت، انجام وظایف دشوار، مشاغل مرتبط با نگهداری نظم و امنیت و اجرای قانون در زندان، ساعت کار بیش از حد، خطر کار، شیفت کاری نامنظم و انتشار بیماری از زندانیان که برای سلامت کارکنان زندان مضر است، می‌باشد (۱).

در ایران، ۲۱۷۰۰۰ زندانی با جرم‌های مختلف در ۲۴۹ موسسه نگهداری می‌شوند (۲). کار کردن در چنین محیط‌هایی اغلب خطرناک و استرس‌آور است (۳).

کارکنان زندان با مسائل متعددی در ارتباط با سلامت فیزیکی و روانی مواجه هستند که این امر به خاطر شانس زیاد مواجهه با بیماری‌های مختلف به دلیل سبک زندگی گروهی، وضع فرهنگی و بهداشتی پایین زندان‌ها می‌باشد. وجود استرس شغلی و استرس‌ورهای محیط کار، در سازمان‌های امنیتی مانند زندان‌ها نتایج زیان‌باری برای سازمان دارد (۴) و باعث ایجاد اثرات زیان‌آوری روی سلامت روانی (۵) و سلامت جسمانی (۶) افراد می‌شود. به طور ویژه، مواجهه افراد با استرس شغلی باعث بروز مشکلات عاطفی و رفتاری مانند افسردگی (۷، ۸)، اضطراب (۹)، اختلالات خواب (۱۰)، فرسودگی شغلی (۱۱)، مصرف الکل (۱۲) و بازنشستگی زودرس (۱۳) می‌شود. همچنین ثابت شده است که مواجهه با استرس شغلی با ایجاد اثرات مخرب سلامت جسمانی از قبیل بیماری‌های کرونر قلب رابطه مستقیم دارد (۱۴).

علاوه بر اثرات سلامت روانی و جسمانی، استرس شغلی می‌تواند باعث مشکلات سازمانی مانند نارضایتی شغلی (۱۵)، تغییر و تبدیل شغل (۱۶)، غیبت بالا (۱۷)، افزایش حوادث شغلی (۱۸)، کاهش عملکرد شغلی (۱۹) و عدم تعهد سازمانی (۲۰) نیز بشود. مطالعات زیادی در

زمینه سلامت روانی و استرس شغلی در کارکنان زندان صورت گرفته است.

Tewksbury و Higgins (۲۰۰۶)، عنوان کردند استرس شغلی عمدتاً از مسائل سازمانی از جمله تعارض نقش، ناهنجاری‌های عاطفی و کنترل شغل ناشی می‌شود و برخلاف باور عموم، میزان زمان کاری که فرد در تماس با زندانیان قرار دارد، سابقه استرس شغلی را کاهش می‌دهد (۴).

Flanagan و همکاران (۲۰۰۲)، در مطالعه‌ای به منظور بررسی رابطه بین رضایت شغلی و استرس شغلی در پرستاران تادیبی، استرس ناشی از کمبود وقت (Timepressure)، حمایت سازمانی و مشارکت را به عنوان منابع استرس معرفی کردند و اثر منفی استرس شغلی روی رضایت شغلی را گزارش کردند (۲۱).

Long و همکاران (۱۹۸۶)، عنوان کردند که استرس شغلی در بین کارکنان زندان بیشتر از کارکنان ارتش می‌باشد، اما در بین کارکنان زندان درجه استرس بسته به رده شغلی متفاوت است (۲۲).

به منظور به حداکثر رساندن بهره‌وری و اثربخشی سازمان، درک و شناسایی فاکتورهای تأثیرگذار روی استرس شغلی ضروری می‌باشد. همچنین به دلیل اهمیت مطالب گفته شده، مشخص شدن منابع و درک علل استرس شغلی به منظور بهبود مداخلات کاهش‌دهنده استرس (۲۳) بسیار مهم می‌باشد و باعث افزایش رضایت شغلی، عملکرد شغلی و کیفیت زندگی می‌شود. کارکنان زندان به دلیل ماهیت امنیتی شغلشان، به ظرفیت‌های سلامت جسمانی و روانی ویژه‌ای نیاز دارند.

لذا از این رو هدف از انجام این تحقیق شناسایی استرس‌ورها و موثر بر استرس شغلی بر اساس استانداردهای مدیریتی در بین کارکنان زندان بود. همچنین این مطالعه با هدف بررسی وضعیت استرس شغلی و ارتباط آن با متغیرهای فردی و سازمانی انجام شد.

روش بررسی

افراد

این مطالعه از نوع توصیفی- تحلیلی بود که به صورت مقطعی انجام گرفت. جمعیت مورد مطالعه را کارکنان اداره کل زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی استان ایلام تشکیل دادند. تعداد نمونه براساس روش سرشماری و برابر با تمامی افراد شاغل در زندان‌های استان ایلام (۱۸۸ نفر) بود که در نهایت به دلیل عدم علاقمندی به همکاری برخی از کارکنان در مطالعه یا تکمیل ناقص پرسشنامه استرس شغلی، ۱۷۷ نفر در مطالعه شرکت کردند. استان ایلام ۴ زندان دارد که شامل زندان مرکزی ایلام، مجتمع حرفه آموزی ایلام، زندان دره‌شهر و کانون اصلاح و تربیت بودند. مشاغل مورد بررسی شامل آنهایی بودند که با وظایف مختلف مستقیماً با زندانیان سروکار داشتند. این مشاغل شامل ۵ گروه شغلی یگان حفاظت، بهداشت و درمان، مددکار اجتماعی، اداری و مراقبت بود. معیار ورود افراد به مطالعه، داشتن حداقل یک سال سابقه کار در شغل و زندان محل خدمت، داشتن سلامت عمومی و تکمیل کامل پرسشنامه استرس شغلی بود. معیارهای خروج از مطالعه هم عدم تمایل فرد برای همکاری، تکمیل ناقص زیرمقیاس‌های پرسشنامه استرس شغلی و داشتن بیماری‌های روانی یا جسمانی مداخله‌گر مانند افسردگی، اختلالات روانی، بیماری‌های قلبی- عروقی، خونی و اسکلتی عضلانی شدید بود.

اندازه‌گیری استرس‌های مرتبط با کار

سازمان HSE (Health and Safety Executive) انگلستان در اواخر دهه ۱۹۹۰ میلادی به منظور اندازه‌گیری استرس شغلی کارگران و کارمندان پرسشنامه ۳۵ سوالی را به منظور تعیین استرس‌های تعریف شده در استانداردهای مدیریتی برای استرس شغلی در ۷ حیطه طراحی کرده است (۱۳، ۲۴). این حیطه‌ها به ترتیب براساس موارد زیر می‌باشند:

(۱) نیاز شغلی که شامل موضوعاتی مانند بار کاری، خصوصیات و محیط کاری می‌باشد. (۲) کنترل شغل که بیانگر این می‌باشد که تا چه اندازه فرد کارهای خود را در مسیر صحیح انجام می‌دهد. (۳) حمایت مسئولین که حمایت دریافت شده توسط فرد از طرف مدیریت و نهاد خدمتی خود را بیان می‌کند. (۴) حمایت همکاران که فرد از سوی همکاران خود دریافت می‌کند. (۵) ارتباط که بیانگر ارتباطات جمعی و جلوگیری از کشمکش و مجادله در محیط کار است. (۶) نقش یا مسئولیت که درک درست نقش کاری کارکنان در سازمان مورد خدمت خود را بیان می‌کند (۷) تغییرات نحوه سازماندهی و نیروی انسانی یک سازمان می‌باشد. لازم به ذکر است که در بعضی مطالعات و همچنین در اسناد منتشره توسط سازمان HSE، در این مقیاس دو حیطه حمایت مسئولین و حمایت همکاران با هم ادغام شده و به ۶ حیطه تقسیم‌بندی شده است (۲۵).

این پرسشنامه شامل طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای (هرگز، به ندرت، بعضی اوقات، اغلب و همیشه) می‌باشد. نمرات بالا نشان‌دهنده سلامت و ایمنی بیشتر از نظر استرس و نمرات کمتر نشان‌دهنده استرس بیشتر افراد مورد مطالعه می‌باشد.

به منظور دستیابی به نرخ پاسخ مطلوب، اطمینان از اینکه نتایج به دست آمده نماینده شرایط کاری سازمان موردبررسی باشد، مهم می‌باشد. به عنوان یک قاعده سرانگشتی، به منظور بررسی این شرایط، نرخ پاسخ بیش از ۵۰٪ می‌تواند کافی در نظر گرفته شود، بیش از ۶۰٪ در حد مطلوب، بیش از ۷۰٪ خوب و بیش از ۸۰٪ بسیار خوب در نظر گرفته شود (۲۶).

اعتبار و روایی پرسشنامه استرس شغلی HSE در ایران توسط Azad Marzabadi و همکاران (۲۰۱۱) تعیین شده است. در این مطالعه نتایج برای گویه‌های ۷گانه پرسشنامه به دست آمد که نشان‌دهنده همبستگی

قوی بین عامل‌های استخراج شده از تحلیل عاملی و گویه‌های آن بود. همچنین اعتبار پرسشنامه نیز توسط روش آلفای کرونباخ و روش دو نیمه کردن به ترتیب ۰/۷۸ و ۰/۶۵ به دست آمد (۲۷).

طرح مطالعه

ابتدا در هر زندان، مشاغل مورد بررسی شناسایی شدند و رده‌بندی شغلی برای مطالعه مشخص گردید. سپس توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه در هر زندان و در هر شغل تعیین گردید و به هریک از افراد مورد مطالعه پرسشنامه تعلق گرفت و پس از توضیحات در مورد چگونگی پاسخگویی به سوالات و تعهد نسبت به اینکه جواب افراد به سوالات بصورت کاملاً محرمانه گزارش می‌شود، از فرد خواسته شد تا در کمال صداقت به سوالات پرسشنامه پاسخ دهد. جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه‌ای متشکل از اطلاعات دموگرافیک و پرسشنامه استرس شغلی HSE انجام گرفت.

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، ابتدا نتایج میانگین و انحراف معیار داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی و آنالیز واریانس، برای هر زندان به دست آمد و مورد مقایسه

قرار گرفت. سپس به منظور تجزیه و تحلیل نتایج به دست آمده با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۰ و آزمون‌های آماری آزمون چند متغیره، ضریب همبستگی پیرسون و ANOVA مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این مطالعه سطح P-value برابر یا کمتر از ۰/۰۵ معنادار در نظر گرفته شد.

یافته‌ها

افراد

میانگین و انحراف معیار سن، قد، وزن و شاخص توده بدنی (BMI) آزمودنی‌ها به ترتیب $32/34 \pm 5/93$ سال، $177 \pm 6/64$ سانتی‌متر، $78/35 \pm 9/33$ کیلوگرم و $24/97 \pm 2/44$ کیلوگرم بر مترمربع بود. جدول ۱ این مقادیر را برحسب نوع زندان نشان می‌دهند. میانگین و انحراف معیار سابقه کار، میزان ساعات کاری در هفته و میزان ساعات اضافه کاری در ماه افراد به ترتیب $7/78 \pm 5/55$ سال، $57/61 \pm 13/25$ ساعت و $88/9 \pm 50/94$ ساعت بود. اطلاعات کلی مربوط به این متغیرها بر حسب زندان در جداول ۱ آمده است.

جدول ۱- میانگین متغیرهای فردی و شغلی افراد مورد مطالعه

زندان مرکزی ایلام	حرفه آموزی و کاردرمانی دالاب	زندان دره شهر	کانون اصلاح و تربیت	
سن (سال)	۳۱/۲۲ ± ۴/۸۷*	۳۴/۰۰ ± ۶/۸	۳۱/۸۲ ± ۵/۵۲	۳۴/۳۱ ± ۷/۹۱
قد (سانتی متر)	۱۷۶/۰۶ ± ۷/۴۸	۱۷۷/۵۶ ± ۵/۴۴	۱۸۰/۶ ± ۵/۳۹	۱۷۶/۸۵ ± ۴/۷۶
وزن (کیلوگرم)	۳۹/۷۷ ± ۸/۴۴	۷۹/۴۵ ± ۱۰/۲۱	۸۱/۳۱ ± ۸/۹۶	۷۷/۱۴ ± ۱۱/۶۶
شاخص توده بدنی (کیلوگرم بر مترمربع)	۲۴/۹۵ ± ۱/۲۰	۲۵/۱۷ ± ۲/۸۵	۲۴/۹۴ ± ۲/۴۹	۲۴/۵۹ ± ۳/۰۷
سابقه کار (سال)	۶/۶۷ ± ۴/۳۸	۹/۷۱ ± ۶/۷۷	۷/۱۵ ± ۵/۳۷	۹/۵۷ ± ۶/۶۷
ساعات کار در هفته (ساعت)	۵۹/۶۳ ± ۱۲/۸۴	۵۰/۷۱ ± ۷/۷۵	۶۱/۳۰ ± ۱۷/۴۱	۵۸/۱۶ ± ۱۷/۶۹
اضافه کار در ماه (ساعت)	۹۷/۵۰ ± ۴۷/۲۳	۸۳/۳۳ ± ۶۵/۰۶	۶۲/۵۰ ± ۵۵/۶۰	۱۲/۵۰ ± ۳/۵۳

* میانگین $\pm$ انحراف معیار

میانگین استرسورها و استرس شغلی

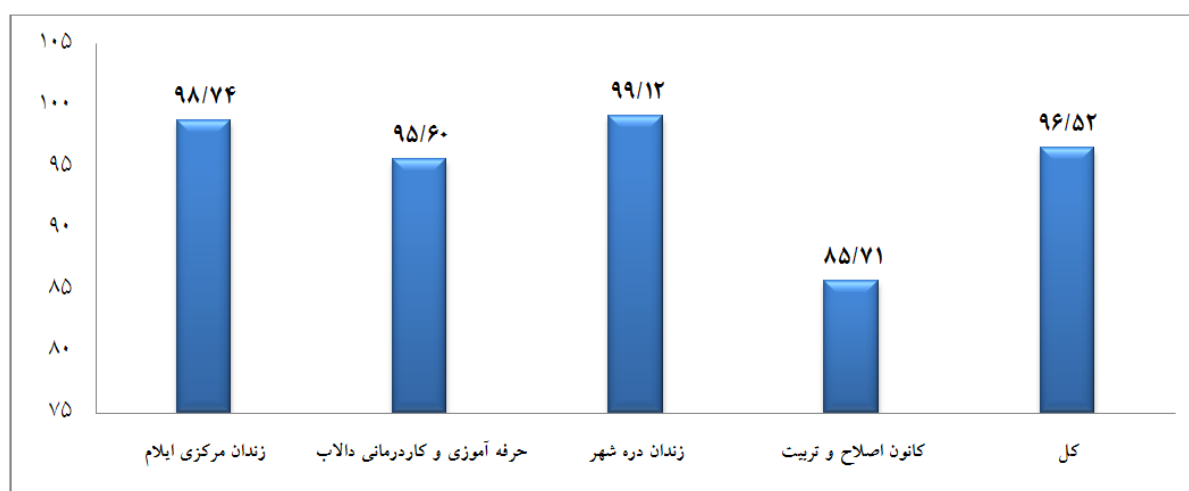
جدول ۲ و ۳ مقادیر میانگین این ۷ زیر مقیاس استرس شغلی را به ترتیب بر حسب نوع زندان و نوع شغل نشان می‌دهد. همچنین نمودارهای ۱ و ۲ مقادیر

جدول ۲- میانگین نمره حیطه‌های موردبررسی استرس شغلی برحسب نوع زندان

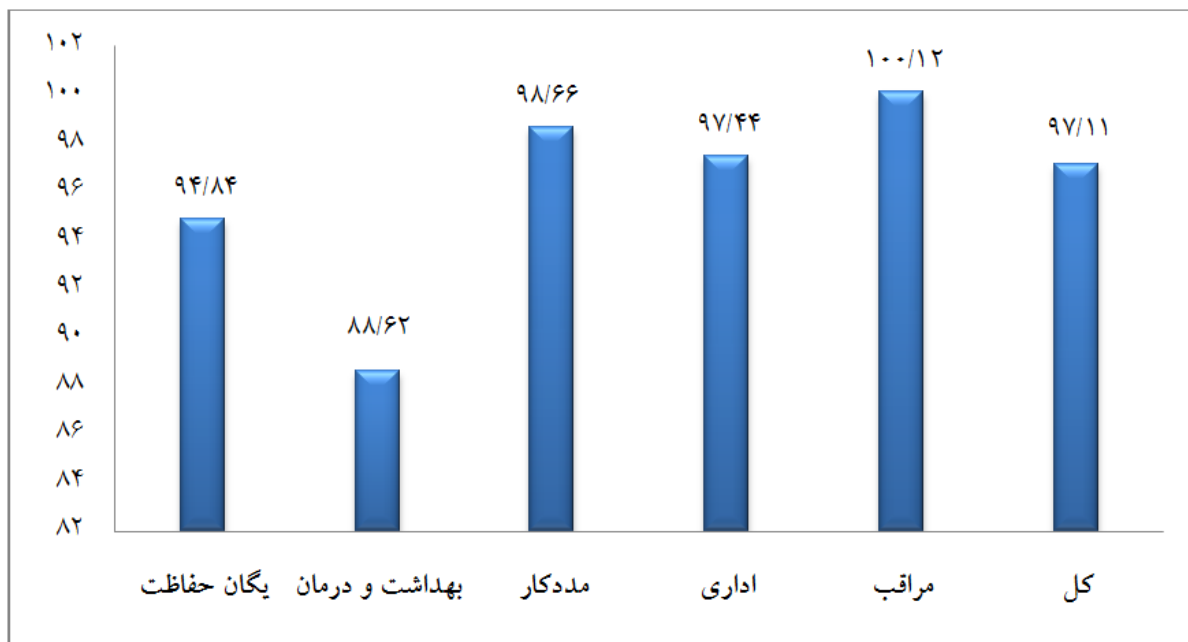
زندان	تقاضا	کنترل	حمایت مسئولین	حمایت همکار	ارتباط	نقش	تغییرات
زندان مرکزی ایلام	۱۱/۲۳	۹۶/۱۷	۵۵/۱۴	۰۵/۱۱	۴۷/۱۲	۷۲/۱۰	۸۷/۸
حرفه آموزی و کاردرمانی دالاب	۴۶/۲۳	۵۳/۱۸	۶۳/۱۴	۸۷/۹	۴۳/۱۲	۶۳/۸	۳۹/۸
زندان دره شهر	۵۲/۲۲	۴۴/۲۰	۰۴/۱۶	۸۴/۹	۰۸/۱۳	۲۸/۸	۹۲/۸
کانون اصلاح و تربیت	۴۲/۲۱	۱۴/۱۷	۱۴/۱۳	۰۴/۹	۱۴/۱۰	۹۵/۷	۶۱/۷
نمره کلی حیطه‌های استرس شغلی	۹۰/۲۲	۳۵/۱۸	۶۱/۱۴	۳۷/۱۰	۲۷/۱۲	۵۶/۹	۶۲/۸

جدول ۳- میانگین نمره حیطه‌های موردبررسی استرس شغلی برحسب نوع شغل

شغل	تقاضا	کنترل	حمایت مسئولین	حمایت همکار	ارتباط	نقش	تغییرات
یگان حفاظت	۲۲/۹۳	۱۸/۸۱	۱۵/۰۴	۹/۹۲	۱۱/۶۳	۹/۵۷	۸/۴۶
بهداشت و درمان	۱۲/۲۳	۵۰/۱۵	۱۲/۱۴	۸۷/۹	۱۲/۱۲	۱/۷	۷۵/۶
مددکار اجتماعی	۳۳/۲۵	۱۹/۰۰	۱۵/۰۰	۶۶/۸	۱۴/۰۰	۳۳/۸	۳۳/۸
اداری	۵۶/۲۲	۸۴/۱۷	۶۰/۱۵	۰۴/۱۱	۰۴/۱۲	۹۲/۸	۲۴/۹
مراقب	۶۸/۲۳	۶۸/۲۰	۶۸/۱۵	۶۸/۹	۱۲/۱۴	۸۷/۶	۱۸/۹
نمره کلی حیطه‌های استرس شغلی	۹۷/۲۲	۶۳/۱۸	۹۵/۱۴	۲۶/۱۰	۵۶/۱۲	۲۴/۹	۶۴/۸

نمودار ۱- میانگین نمره استرس شغلی HSE برای افراد مورد مطالعه برحسب نوع زندان

نمودار ۲- میانگین نمره استرس شغلی HSE برای افراد مورد مطالعه برحسب نوع شغل

رابطه بین استرس‌سورهای مرتبط با کار و مشخصات فردی

نتایج حاصل از آزمون چندمتغیره ارتباط بین متغیرهای فردی مورد بررسی شامل سن، جنس، شاخص توده بدنی (BMI)، سطح تحصیلات، سابقه کار، ساعات کار هفتگی، اضافه کاری ماهانه، با ۷ حیطه استرس شغلی (تقاضا، کنترل، حمایت مسئولین، حمایت همکار، ارتباط، نقش و تغییرات)

نقش و تغییرات) را مشخص کرد. همچنین آزمون ANOVA و آزمون ضریب همبستگی پیرسون ارتباط بین متغیرهای فردی با مقدار کلی نمره استرس شغلی HSE (مجموع ۷ حیطه مورد بررسی) را مشخص کرد. نتایج حاصل از این آزمون‌ها در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴- ارتباط بین متغیرهای فردی با حیطه‌های استرس شغلی HSE

متغیر فردی	سن	جنس	BMI	سابقه کار	ساعات کار هفتگی	تحصیلات	شغل	زندانی
تقاضا	۰/۴۲۵*	۰/۵۱۶	۰/۷۸۷	۰/۸۴۶	۰/۷۶۵	۰/۶۰۸	۰/۱۱۱	۰/۵۷۵
کنترل	۰/۱۴۸	۰/۲۱۵	۰/۲۳۴	۰/۸۵۰	۰/۰۷۱	۰/۱۰۸	۰/۰۰۲	۰/۰۱۹
حمایت مسئولین	۰/۴۴۸	۰/۲۴۵	۰/۵۵۱	۰/۴۰۱	۰/۵۱۴	۰/۸۹۶	۰/۳۷۲	۰/۰۷۵
حمایت همکار	۰/۳۱۰	۰/۰۴۱	۰/۰۰۸۲	۰/۳۴۰	۰/۴۷۸	۰/۳۶۳	۰/۲۹۸	۰/۶۴۰
ارتباط	۰/۸۵۵	۰/۰۲۶	۰/۸۳۶	۰/۶۰۸	۰/۷۵۷	۰/۵۸۹	۰/۶۱۸	۰/۰۰۸
نقش	۰/۰۰۸	۰/۱۴۰	۰/۰۴۸	۰/۰۵۳	۰/۰۶۴	۰/۱۱۹	۰/۰۳۲	۰/۴۲۱
تغییرات	۰/۵۰۰	۰/۸۹۸	۰/۹۱۸	۰/۳۱۷	۰/۱۳۹	۰/۴۵۲	۰/۷۷۹	۰/۴۷۴

* اعداد جدول، سطح معنی‌داری (P-value) بین متغیرهای فردی و حیطه‌های استرس شغلی را نشان می‌دهند.

بحث

افراد شاغل در زندان به دلیل ماهیت کار خود در مدیریت و کنترل افراد بزهکار، استرسورهای شغلی را تجربه می‌کنند، بنابراین این مطالعه دو هدف عمده را دنبال کرد. اول اینکه استرسورهای محیط کاری کارکنان زندان را مشخص کند، سپس بر اساس آنها سطوح استرس شغلی را مشخص نماید.

نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که میزان استرس شغلی در کانون اصلاح و تربیت استان ایلام بیشتر از سه زندان دیگر می‌باشد. در این زندان، مجرمین زیر ۱۸ سال زندانی هستند. پس از این زندان، کارکنان مجتمع حرفه‌آموزی و کاردرمانی دالاب دارای بیشترین استرس بودند که در این مجتمع زندانیان با جرائم مواد مخدر نگهداری می‌شوند. بعد از این مجتمع، به ترتیب زندان مرکزی ایلام و زندان دره‌شهر در رتبه‌های بعدی قرار داشتند. در این دو زندان، مجرمین با جرائم عمومی زندانی هستند اما بار زندانی‌های زندان دره‌شهر خیلی کمتر بود و همچنین زندانیان در این زندان جرائم سبکی نسبت به سایر زندان‌ها داشتند، بنابراین استرس شغلی کارکنان آنها نسبت به بقیه کمتر بود. مشخصات خاص هر شغلی بایستی در تخمین استرس شغلی در نظر گرفته شود. چرا که مشاغل مختلف فرآیند کاری مختلف، محیط‌های کاری مختلف و ساختار سازمانی مختلفی دارند، بنابراین بر حسب نوع سازمان، منابع استرس شغلی متفاوت می‌باشد (۲۸). در برخی از مطالعات هم مشخص شده است که طبیعت برخی از محیط‌های شغلی دارای استرس شغلی بیشتری نسبت به بقیه می‌باشد که یکی از آنها شغل‌های مرتبط با زندان است (۲۹). بنابراین این چهار نوع زندان مورد بررسی به دلیل نوع جرائم زندانیان در بند و همچنین تعداد آنها دارای شرایط متفاوتی نسبت به هم هستند و دارای مقادیر استرس متفاوتی می‌باشند. قبل از انجام این تحقیق، به دلیل اینکه در زندان مرکزی، زندانیان با جرائم سنگین مانند قتل، تجاوز به عنف، شرارت و ... وجود دارد و همچنین با توجه به اینکه بار

زندانیان در این زندان از بقیه زندان‌ها بیشتر می‌باشد، انتظار می‌رفت که میزان استرس شغلی پرسنل در آنجا بیشتر از همه باشد، اما با انجام مطالعه خلاف این مورد ثابت شد.

میزان استرس شغلی بر حسب نوع شغل، در کارکنان بخش بهداشت و درمان بیشتر بود. این افراد با بهداشت و درمان افراد بزهکار و مجرم سروکار دارند. در برخورد مستقیم با برخی از این زندانیان، ریسک ابتلا به بیماری‌ها خصوصاً ایدز (۳۰) و انواع هپاتیت (۳۱) در این افراد بیشتر از سایر مشاغل وجود دارد. همچنین به دلیل فشارهای روانی و محیط زندان ریسک اقدام به خودکشی در افراد زندانی بالا می‌باشد (۳۲)، لذا بهداشت و درمان این افراد، کاری استرس‌آور است. بنابراین میزان استرس شغلی در بین این گروه شغلی بیشتر از بقیه مشاغل بود. برخی از مطالعات نیز درجه‌های مختلف استرس شغلی را برای کارهای مرتبط با بهداشت و درمان در زندان گزارش کرده‌اند. A.Flanagan و J.Flanagan در مطالعه‌ای روی پرستاران شاغل در زندان، میزان استرس شغلی را برای این گروه شغلی گزارش نموده و استرس ناشی از کمبود زمان، حمایت سازمانی و درگیری شغلی را به عنوان منابع استرس گزارش کردند. همچنین در این مطالعه که توسط A.Flanagan و J.Flanagan انجام شد، مشخص شد که رضایت شغلی این افراد با استرس شغلی آنها رابطه عکس دارد (۲۱).

بعد از شغل بهداشت و درمان، شغل یگان حفاظت بیشتر از سایر گروه‌های شغلی دارای استرس بود. این شغل در زندان دارای مسئولیت‌هایی از قبیل اعزام و بدرقه زندانیان، برقراری نظم و اجرای قانون، جلوگیری از شورش و یا فرار زندانیان، رسیدگی به مشکلات پیش آمده در زندان و ... می‌باشد. بنابراین وظایف اصلی برقراری نظم و حفظ آرامش زندان بر عهده افراد شاغل در این گروه شغلی می‌باشد. بنابراین بر حسب نوع شغل، بعد از بهداشت و درمان، این افراد درجه بالاتری از

استرس شغلی را در بین گروه‌های شغلی نشان دادند. از نظر میزان استرس گزارش شده، پس از این شغل به ترتیب مشاغل اداری، مددکار اجتماعی و مراقب قرار داشتند. شغل مراقب دارای کمترین استرس شغلی بود. وظیفه این افراد نظارت بر بندهای مختلف زندان و حفظ امنیت و نظم در داخل بندهای زندان می‌باشد و به مراتب وظایف این افراد سبک‌تر از شغل یگان حفاظت می‌باشد. نتیجه حاصل از این مطالعه، با مطالعه Senol-Durak و همکاران (۲۰۰۶) که فرآیندهای کاری مختلف و محیط‌های کاری مختلف را منابع مختلف استرس می‌دانند، همسو می‌باشد (۲۸).

در بین زندان‌های مورد بررسی، کارکنان کانون اصلاح و تربیت در هر ۷ حیطه استرس‌ورهای مرتبط با کار، کمترین مقدار را در بین سایر زندان‌ها داشتند. بدین صورت که این افراد نیازهای شغلی کمتری شامل درک کمتر بار کاری، الگوهای کار و محیط کاری را گزارش کردند و همچنین کنترل افراد روی شغل، حمایت سازمان و همکاران که شامل تشویق و مزایای فراهم شده توسط سازمان، مدیریت و همکاران می‌باشد، در بین کارکنان این زندان کمتر می‌باشد. علاوه بر این‌ها، روابط در محیط کار، فهم درست افراد از نقشی که در این زندان دارند و همچنین درک چگونگی مدیریت و ارتباط تغییرات سازمانی در این افراد کمتر از زندان‌های دیگر بود. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در این زندان، ۷ حیطه ایجادکننده استرس شغلی به درستی مدیریت نشده‌اند. به همین دلیل وجود میزان بیشتر این استرس‌ورها در محیط کار این زندان، وضعیت ضعیف سلامتی و تندرستی، بهره‌وری پایین و افزایش غیبت ناشی از ناخوشی را به دنبال دارد (۱۳).

سایر زندان‌های مورد بررسی در حیطه‌های ارزیابی استرس‌ورهای کار دارای سطوح مختلفی در هر حیطه بودند. به منظور کاهش استرس شغلی کنترل هر یک از این موارد و مدیریت آن، عواقب مثبتی هم برای کارکنان و هم برای سازمان دارد.

در مورد بررسی استرس‌ورهای محیط کار در بین مشاغل مورد بررسی، سطح استرس‌ورها در گروه‌های شغلی متغیر بود و بنا بر شرایط کاری، هر یک از گروه‌های شغلی دارای کمترین مقدار بود و در نتیجه در آن زمینه آسیب‌پذیرتر بود. به طوری که شغل بهداشت و درمان در سه حیطه کنترل، حمایت مسئولین و تغییرات، گروه شغلی اداری در حیطه تقاضا، گروه شغلی مددکار اجتماعی در حیطه حمایت همکار، یگان حفاظت در ارتباط و گروه شغلی مراقب در حیطه نقش، آسیب‌پذیرتر بودند. با توجه به اینکه استرس شغلی در بین گروه‌های شغلی بالا می‌باشد، توجه به حیطه‌های شغلی با نمره کمتر، نمی‌تواند استرس شغلی را پایین آورد. پیشنهاد می‌شود برای این کار با اولویت‌بندی به صورتی که ابتدا اقدامات مداخله‌ای برای حیطه‌های با نمره کمتر در اولویت اجرایی باشند، به همه حیطه‌ها پرداخته شود.

بر اساس نتایج حاصل از این مطالعه، از بین حیطه‌های هفت‌گانه استرس شغلی، حیطه کنترل شغلی با نوع شغل ($P=0/002$) و نوع زندان ($P=0/019$) افراد رابطه معنادار داشت. همچنین حیطه حمایت همکار با جنس افراد ($P=0/041$) از نظر آماری رابطه معناداری داشت، بدین معنا که مردان نسبت به زنان از حمایت بیشتری در بین همکاران خود برخوردار هستند. در مورد حیطه ارتباط افراد در محیط کار هم مشخص شد که این حیطه با جنس افراد ($P=0/026$) و نوع زندان محل خدمت ($P=0/008$) رابطه معناداری دارد و مردان کارمند توانایی بیشتری در برقراری ارتباط دارند، همچنین میزان برقراری ارتباط توسط کارکنان در زندان‌های مورد مطالعه متفاوت است. همچنین حیطه نقش افراد در سازمان با سن ($P=0/008$)، سابقه کار ($P=0/053$)، شاخص توده بدنی ($P=0/048$) و شغل افراد ($P=0/032$) رابطه معنادار داشت. سایر حیطه‌های مورد بررسی این مقیاس از جمله حیطه‌های تقاضای شغل، حمایت مسئولین و تغییرات در سازمان و شغل با متغیرهای فردی مورد مطالعه رابطه معناداری نداشت. برخلاف سایر مطالعاتی که رابطه

معناداری بین استرس شغلی با سن (۳۳)، سابقه کار (۳۴)، سطح تحصیلات (۳۵)، وضعیت تأهل (۳۶)، جنس (۳۷) و وضعیت چاقی (۳۸، ۳۹) را گزارش کردند، در این مطالعه هیچ کدام از متغیرهای فردی با استرس شغلی رابطه معناداری نداشتند. طبیعتاً زندان‌ها در کشورهای مختلف دنیا با هم متفاوت هستند و تفاوت‌های زیادی از نظر نژادی، عادات تغذیه‌ای و ... بین افراد شاغل در این زندان‌ها وجود دارد. همچنین با توجه به اینکه اکثر این مطالعات در کشورهای توسعه‌یافته انجام گرفته است نوع جرم، ساختار سازمانی زندان‌ها و نحوه نگهداری زندانیان متفاوت می‌باشد. با توجه به شرایط خاص زندان اعم از جو داخل آن، نوع زندانیان و تعداد آنها، جرائم زندانیان در بند، تأثیر سن و شخصیت زندانیان در کنترل آنها، سطح امنیت هر زندان، تعداد کارکنان به منظور کنترل آن و سایر شرایط مختص به زندان بایستی مطالعات بیشتری در زمینه شناسایی استرس‌ورهای مرتبط با کار در محیط زندان صورت گیرد و رابطه استرس شغلی و همچنین استرس‌ورهای مرتبط به کار با عوامل مرتبط با نوع شغل افراد، بر حسب نوع شغل و نوع زندان بررسی شود.

از محدودیت‌های این تحقیق می‌توان به متمرکز نبودن زندان‌های موردبررسی در یک محل، همکاری نکردن تعدادی از کارکنان به دلیل بار کاری و نداشتن وقت، لزوم تفهیم سوالات پرسشنامه به کارکنان و غیره اشاره کرد.

نتیجه‌گیری

در این مطالعه، میزان استرس شغلی و حیطه‌های آن در بین کارکنان زندان مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که میزان استرس شغلی

کارکنان زندان در محیط‌های کاری مختلف متفاوت است و برحسب نوع محیط زندان، نوع جرائم زندانیان در بند و اقدامات کنترلی و امنیتی هر زندان، میزان استرس شغلی کارکنان متفاوت است. علاوه بر این، مشخص شد که میزان استرس شغلی بر حسب نوع شغل، وظیفه و مسئولیت کارکنان زندان متفاوت می‌باشد، به طوری که هر مقدار شغل مورد نظر تماس بیشتر و نزدیکتری را با زندانیان بطلبد، استرس بیشتری را به فرد شاغل تحمیل می‌کند. همچنین هرچه شغل موردنظر مسئولیت بیشتری را در زمینه برقراری نظم و امنیت به فرد تحمیل کند، دارای استرس شغلی بیشتری می‌باشد. در این مطالعه مشخص شد که استرس شغلی در بین کارکنان زندان با مشخصات فردی آنها از قبیل سن، جنس، BMI، سابقه کار، ساعات کار هفتگی، اضافه کار و ... رابطه معناداری نداشت. با توجه به اینکه کارکنان زندان مسئولیت خطیری در اداره زندان‌ها و کنترل زندانیان برعهده دارند، اعمال اقدامات کنترلی جهت کاهش سطح استرس آنها از قبیل بهسازی مشخصه‌های محیطی زندان‌ها و همچنین علت یابی اثر مشخصه‌های فردی در استرس شغلی و کنترل آنها، پیشنهاد می‌گردد.

تقدیر و تشکر

بدین وسیله نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از همکاری صمیمانه مجموعه سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی استان ایلام و همچنین کارکنان زحمت‌کش و صدیق زندان مرکزی ایلام، مجتمع حرفه‌آموزی و کاردرمانی دالاب، زندان دره‌شهر و کانون اصلاح و تربیت تشکر نمایند.

منابع

1. Koo J-W, Kim H-J, editors. The factor affecting job stress and psychosocial well-being of prison officers. International Congress Series; 2006; ;1294:175-8.
2. ICPS. World Prison Brief. London: International Centre for Prison Studies; 2012; Available from: http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief/wpb_country.php?country=96, 2012; 1: 23-27.
3. Lambert E, Cluse-Tolar T, Hogan N. This job is killing me: The impact of job characteristics on correctionalstaffjobstress. Applied Psychology in Criminal Justice. 2007;3(2):117-42.

4. Tewksbury R, Higgins GE. Prison staff and work stress: The role of organizational and emotional influences. *American Journal of Criminal Justice*. 2006;30(2):247-66.
5. Godin I, Kittel F, Coppieters Y, Siegrist J. A prospective study of cumulative job stress in relation to mental health. *BMC Public Health*. 2005;5(1):67.
6. Schnurr PP, Green BL. Understanding relationships among trauma, post-traumatic stress disorder, and health outcomes. *Advances in mind-body medicine*. 2004;20(1):18.
7. Pflanz SE, Ogle AD. Job stress, depression, work performance, and perceptions of supervisors in military personnel. *Military medicine*. 2006;171(9):861-5.
8. Iacovides A, Fountoulakis K, Kaprinis S, Kaprinis G. The relationship between job stress, burnout and clinical depression. *Journal of Affective Disorders*. 2003;75(3):209-21.
9. Rusli BN, Edimansyah BA, Naing L. Working conditions, self-perceived stress, anxiety, depression and quality of life: a structural equation modelling approach. *BMC Public Health*. 2008;8(1):48.
10. Kalimo R, Tenkanen L, Harma M, Poppius E, Heinsalmi P. Job stress and sleep disorders: findings from the Helsinki Heart Study. *Stress and health*. 2000;16(2):65-75.
11. Schwarzer R, Hallum S. Perceived teacher self-efficacy as a predictor of job stress and burnout: Mediation analyses. *Applied Psychology*. 2008;57(s1):152-71.
12. Frone MR. Work stress and alcohol use. *Alcohol Research and Health*. 1999;23(4):284-91.
13. Kerr R, McHugh M, McCrory M. HSE Management Standards and stress-related work outcomes. *Occupational Medicine*. 2009;59(8):574-9.
14. De Bacquer D, Pelfrene E, Clays E, Mak R, Moreau M, de Smet P, et al. Perceived Job Stress and Incidence of Coronary Events: 3-Year Follow-up of the Belgian Job Stress Project Cohort. *American Journal of Epidemiology*. 2005 March 1, 2005;161(5):434-41.
15. Denton M, Zeytinoglu IU, Davies S, Lian J. Job stress and job dissatisfaction of home care workers in the context of health care restructuring. *International Journal of Health Services*. 2002;32(2):327-57.
16. Jamal M. Relationship of job stress and Type-A behavior to employees' job satisfaction, organizational commitment, psychosomatic health problems, and turnover motivation. *Human Relations*. 1990;43(8):727-38
17. Kornitzer M, Sans S, Dramaix M, Boulenguez C, DeBacker G, Ferrario M, et al. Job stress and major coronary events: results from the Job Stress, Absenteeism and Coronary Heart Disease in Europe study. *European journal of cardiovascular prevention & rehabilitation*. 2006;13(5):695-704.
18. Rundmo T. Risk perception and safety on offshore petroleum platforms—Part II: Perceived risk, job stress and accidents. *Safety Science*. 1992;15(1):53-68.
19. AbuAlRub RF. Job stress, job performance, and social support among hospital nurses. *Journal of Nursing Scholarship*. 2004;36(1):73-8.
20. Chen J-C, Silverthorne C, Hung J-Y. Organization communication, job stress, organizational commitment, and job performance of accounting professionals in Taiwan and America. *Leadership & Organization Development Journal*. 2006;27(4):242-9.
21. Flanagan NA, Flanagan TJ. An analysis of the relationship between job satisfaction and job stress in correctional nurses. *Research in Nursing & Health*. 2002;25(4):282-94.
22. Long N, Shouksmith G, Voges K, Roache S. STRESS IN PRISON STAFF: AN OCCUPATIONAL STUDY. *Criminology*. 1986;24(2):331-45.
23. Patterson GT. Examining the effects of coping and social support on work and life stress among police officers. *Journal of Criminal Justice*. 2003;31(3):215-26.
24. Cousins R, Mackay CJ, Clarke SD, Kelly C, Kelly PJ, McCaig RH. 'Management standards' work-related stress in the UK: Practical development. *Work & Stress*. 2004;18(2):113-36.

25. MacKay CJ, Cousins R, Kelly PJ, Lee S, McCaig RH. 'Management Standards' and work-related stress in the UK: Policy background and science. *Work & Stress*. 2004;18(2):91-112.
26. Kerr R, McHugh M, McCrory M. HSE Management Standards and stress-related work outcomes. *Occupational Medicine*. 2009;59(8):574-9.
27. Azad-Marzabadi E, GHolami-Fesharaki M. Reliability and Validity Assessment for the HSE Job Stress Questionnaire. *Journal OF Behavioral Sciences (JBS)*. 2011;4(4):291-7.
28. Şenol-Durak E, Durak M, Gençöz T. Development of work stress scale for correctional officers. *Journal of occupational rehabilitation*. 2006;16(1):153-64.
29. Armstrong GS, Griffin ML. Does the job matter? Comparing correlates of stress among treatment and correctional staff in prisons. *Journal of Criminal Justice*. 2004;32(6):577-92.
30. Edwards A, Curtis S, Sherrard J. Survey of risk behaviour and HIV prevalence in an English prison. *International journal of STD & AIDS*. 1999;10(7):464-6.
31. Hellard M, Hocking J, Crofts N. The prevalence and the risk behaviours associated with the transmission of hepatitis C virus in Australian correctional facilities. *Epidemiology and Infection*. 2004;132(3):409-15.
32. He X-Y, Felthous AR, Holzer C, Nathan P, Veasey S. Factors in prison suicide: one year study in Texas. *Journal of Forensic Sciences*. 2001;46(4):896-901.
33. Dai J, Yu H, Wu J, Xu H, Shen W, Wang Z, et al. Hierarchical regression analysis for relationship between job stress and job burnout in Shanghai employees]. *Zhonghua lao dong wei sheng zhi ye bing za zhi= Zhonghua laodong weisheng zhiyebing zazhi= Chinese journal of industrial hygiene and occupational diseases*. 2006;24(8):450.
34. Rahimi A, Ahmadi F, AkhondMR. Evaluation of factors influencing occupational stress of nurses in some hospitals in Tehran. *Hayat J* 2004;10(22):13-22. [Persian]
35. Ko JW, Yom YH. The role of social support in the relationship between job stress and job satisfaction/organizational commitment. *Journal of Korean Academy of Nursing*. 2003;33(2):265-74.
36. Sori H, Rahimi M, Mohseni H. Epidemiological pattern of occupational stress in managers in the automobile industry group. *Gilan Univ Med Sci J*. 2006;15(60):26-35. [Persian]
37. Winefield HR, Anstey TJ. Job stress in general practice: practitioner age, sex and attitudes as predictors. *Family practice*. 1991;8(2):140-4.
38. Nishitani N, Sakakibara H. Relationship of obesity to job stress and eating behavior in male Japanese workers. *International journal of obesity*. 2005;30(3):528-33.
39. Torres SJ, Nowson CA. Relationship between stress, eating behavior, and obesity. *Nutrition*. 2007;23(11):887-94